

2019. január 5. - Történelem – **Előkerültek Árpád-házi Béla herceg csontjai**

Egyetlen csontvázat ismerünk el hitelesnek az Árpád-házból, III. Béla királyét. A Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tárából nyolcvan év után előkerült macsói Béla herceg szintén a királyi házhoz tartozik. IV. Béla unokájáról van szó, aki anyai ágon Árpád-házi leszármazott. A csontokon talált sérülések brutális mészárlásra és csonkításra utalnak.
A látogatók a Magyar Természettudományi Múzeum bemutatóhelyeit jól ismerik – évente 160 ezren vándorolnak el a megannyi csodát kínáló intézménybe. A szomszédos épület – a Nemzeti Közszolgálati Egyetem – padlástere a múzeum embertani táráé, amely a kutatók fellegvára. A vitrinekben sok ezer koponya és egyéb csontmaradvány, illetve itt őrzik az 1994-ben a váci Fehérek templomában talált világhírű múmiákat is. És itt óvták a macsói Béla herceg maradványait – úgy, hogy nem tudtak róla. Ugyanis azt hitték, elveszett.
A Vasárnapi Ujság és a Budapesti Hírlap tudósítása szerint 1915 tavaszán a Margit-kolostor sekrestyéjének feltárásakor a padozat alatt találták meg Béla herceg maradványait. A csontokat a Budapesti Tudományegyetem Embertani Intézetébe szállították, ahol Bartucz Lajos megvizsgálta őket. Az ismert antropológus arra a következtetésre jutott, hogy azok a XIII. századból valók, egyetlen egyénhez tartoznak, aki egy 20–25 éves férfi, termete 171 centiméter magas lehetett. Bartucz 23 kardvágást különített el a csontvázon, a koponyán több, egyenként is halálosat. A tudós Klebelsberg Kunó kultuszminisztert, a miniszterelnökséget és a Közmunkatanácsot is megkereste, hogy méltó elhelyezést kapjanak Béla maradványai a Margit-szigeten. Nem járt sikerrel.
Bartucz Lajos korának legkiválóbb antropológusa volt. Ő végezte a magyar jakobinusok (1914, 1953), az Apafiak (1927), Katona József (1930), II. Rákóczi Ferenc (1935) és Semmelweis Ignác (1963) csontvázának antropológiai vizsgálatát. Ő állapította meg, hogy a Margit-szigeten talált férfit nem elkaparták, hanem eltemették. Az első pillanattól a macsói hercegként azonosította a maradványt, amit elsősorban a csontokon látható – kardtól és tőrtől származó – sérülésekre alapozott.
Jóval több vágás, döfés és szúrás érte, mint amennyi sebet valaki egy csatában szerez. Egy ütközetben ugyanis a lehető leggyorsabban ölik meg az ellenséget, ezt az áldozatot ellenben megkínozták. Az ütközet emlegetése nem véletlen, hiszen a maradványokkal kapcsolatban felvetődött, hogy nem a herceg, hanem a budai vár 1686-os ostromának idején életét vesztő katona csontjait találták meg a szigeten.
Az intézmény embertani tárának antropológusa, Buzár Ágota kizárja ezt a lehetőséget. Ilyen jellegű sérüléseket az ostrom során katonák nem szerezhettek. Az orrán és szemén talált sebek

arra utalnak, hogy ezt az embert megcsonkították. Nem egyszerű gyilkosság, hanem brutális mészárlás áldozata volt.
„Nagyon sok csontot vizsgáltunk, ilyen fokú szörnyűséggel nem találkoztunk. Bartucz korának legnagyobb antropológusa volt, nem valószínű, hogy egyértelműen azonosította volna Béla herceget, ha nem biztos a dolgában. A történelmi feljegyzések alapján tudta, hogy a sekrestyéből ilyen sérülésekkel kizárólag Béla herceg hamvai kerülhetnek elő. Azon a területen Árpád-háziak temetkezhettek” – teszi hozzá Buzár Ágota.
A herceg csontmaradványait 1915 után Bartucz Lajos őrizhette éveken át, várva a maradványok méltó elhelyezéséről szóló határozatra. Bartucz 1929-ben egy újságírónak tett nyilatkozatából kiderül, hogy ekkor a herceg csontjai a Néprajzi Múzeum raktárában voltak.
A csontokról az antropológus utoljára 1938-ban A magyar ember című könyvében közöl fényképet, ezt követően nem tudni, mi történt a lelettel. A Néprajzi Múzeum embertani gyűjteményéből alakult 1945-ben a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tára, ezért logikusnak tűnt, hogy a herceg csontjai is oda kerülhettek. Azonban mindenki úgy tudta, hogy azok a világháború alatt elvesztek.
A véletlennek, pontosabban az embertani tár két antropológusának, Buzár Ágotának és Bernert Zsoltnak köszönhető, hogy előkerültek. Ők találták meg a csontmaradványok egy részét a múzeum több tízezer emberi maradványt számláló gyűjteményében.
A férfi biológiai életkorának becslésében segítséget nyújtott az a körülmény, hogy jól láthatóan minden csont növekedése befejeződött. Egyéb adatok alapján Béla herceg születésének legvalószínűbb időpontja 1249 vagy 1250. Az ásatáskor és/vagy utána számos sérülés történt a csontokon (postmortem sérülések), ezek törési felszíne világossárga vagy halványszürke. Bartucz Lajos a sérült részeket enyvvel pontosan megragasztotta.
Sajnos az évek során további sérülések is keletkeztek, és a feltehetően fedél nélkül tárolt csontokat és kísérőcédulákat vastag sötétszürke por lepte el. Buzár Ágota szerint nem arról van szó, hogy a csontok eltörtek, hanem a felszínről apróbb darabok pattantak le. Természetes folyamatról van szó, a csontok állaga az idő múlásával romlik.
A sérülésekről először a Határtalan Régészet szaklapban, majd a múzeum blogján is részletesen beszámoló két kutató szerint a koponyatetőn három, egyenként is halálos kardvágás nyomait lehet megfigyelni, amelyek jókora darabot kihasítottak, és több csontot meg is repesztettek. Az orrcsonton, mindkét szemüreg csontos peremén és a bal járomíven is találtak vágásnyomokat. A bal járomívet érő vágás elmetszette a felső állcsont egy részét is. A gipszmásolat mindkét szemüregében látható vágás.
Szintén kardvágás nyomait találták mindkét oldali kulcscsonton, valamint a jobb felkarcsonton. A jobb singcsont külső élét ért vágások arra utalnak, hogy Béla herceg védekezésként maga elé emelte a jobb karját. A bal alkar mindkét csontját szintén több vágás érte, ezek egyike lemetszette a könyöknyúlványt. A bal combcsonton három, különböző irányból érkezett vágás figyelhető meg, amelyek nagyobb darabokat hasítottak ki a csontból.
A gerincet hátulról érő, gerincvelőt átmetsző szúrás megbénította Béla herceg lábait. A földön fekvő, karjaival még védekezni képes herceg jobb karját is mozgásképtelenné tették. Ezután többen több irányból kaszabolták: kezén, lábán, fején és a törzsén is. Végül orrát és füleit lecsapták, szemeit kiszúrták. Amikor azt kérdezem, honnan veszik, hogy éppen ezek a sérülések érték a férfit, Buzár Ágota találomra kivesz a tárolódobozból két csigolyát, és megmutatja a tőr hagyta vágást. A többi kéttucatnyi sérülés hasonlóan beszédes a szakértői szemeknek.
Bartucz Lajos az eredeti koponyát és állkapcsot is vizsgálta, a hagyatékában több fényképet is

találtak azokról. A koponyáról készített gipszmásolat megvan, azonban sem az eredeti koponya, sem az állkapocs nem került elő, az utóbbiról másolatot sem találtak. Hogyan tűnhetett el a koponya és az állkapocs?
„A szakma szabályai szerint a koponyát és az állkapcsot a csontváz többi részétől elkülönítve tárolják. Nagyon alaposan átnéztük a tárolószekrényeket, szinte kizárt, hogy az embertani tárból előkerüljenek a hiányzó csontok” – tájékoztat Buzár Ágota. A hiányzó csontokra Bartucz Lajos személyisége lehet a válasz.
Az antropológus szakember megélt két világháborút, túlélte 1956-ot. Bernert Zsolt szerint valahol érthető, ha úgy gondolta, nála vannak a legnagyobb biztonságban a maradványok. Érthető, ha az ötvenes-hatvanas években nem kilincselt – méltó elhelyezést kérve – egy Árpád-házi herceg csontjaival.
A közeljövő a csontok műszeres vizsgálatával telik. A C-14 elemzés plusz-mínusz harmincéves pontossággal megmondja, hogy a XIII. vagy a XVII. században élt-e az áldozat. (Minden bizonnyal a korábbi kort igazolja.) Ezen túl genetikai vizsgálatot is terveznek. Béla macsói herceg történetileg hiteles és jó állapotban megmaradt csontmaradványainak segítségével több kérdés is megválaszolható.
Az Y kromoszóma vizsgálata az első orosz fejedelmi, majd cári dinasztia – melyet alapítójáról, a 862-től 879-ig uralkodott, varég születésű Rurik novgorodi fejedelemről neveztek el – eredetéhez nyújthat adatokat, hiszen Béla herceg apja a Rurik-családból származott. A Rurik-ház volgai bolgár Dulo-dinasztiával való kapcsolata is tisztázódhat, és szerencsés esetben az Árpád-ház eredetéhez is új adathoz juthatunk. A teljes genom vizsgálata az Árpád-házzal kapcsolatosan több kérdést is megválaszolhat – ezt az elemzést az ELTE Embertani Tanszékével közösen, az Árpád-ház projekt keretében végeznék el a múzeum antropológusai, akik azt remélik, egy éven belül eredmény születik.
III. Béla (1148–1196) király és feleségének csontjai 1848-ban kerültek elő Székesfehérváron. Olasz Judit és nemzetközi kutatócsoportjának genetikai elemzése 2018-ban sikeresen azonosította az Árpád-ház férfi tagjaira jellemző DNS-profilt. Ezt nem erősítheti meg Béla herceg maradványainak elemzése, hiszen ő anyai ágon tartozik az Árpád-házhoz. Ugyanakkor a köztük lévő rokoni kapcsolat kimutatható.
„Drága vizsgálatról van szó, de mi mást finanszírozzon az állam, ha nem ilyen kutatást?!” – veti fel Bernert Zsolt. „Reméljük, hogy Béla herceg sorsa nem az lesz, hogy kap egy raktári számot, és maradványai visszakerülnek egy dobozba, hanem méltóképpen eltemetik. A Margit-szigeten” – mondta Buzár Ágota. Kollégája ehhez annyit fűzött hozzá: az eset tanulsága, hogy nemcsak a gyűjteményekbe újonnan bekerülő tárgyakat kell alaposan megvizsgálni, hanem a régóta őrzött emlékeket is érdemes újra elővenni.
Ötvös Zoltán

Belháború
A macsói hercegség III. Béla Árpád-házi király határvédelmi céllal létrehozott közigazgatási egysége volt. Területét három folyó határolta: nyugatról a Drina, északról a Száva, keletről a Kolubara. Déli határa a hatalmi viszonyoknak megfelelően alakult. Ezt a hercegséget, ráadásként Boszniát kapta III. Rasztiszláv kijevi nagyfejedelem és IV. Béla király Anna lányának kisebbik fia, Béla. A herceg születési ideje bizonytalan – valamikor 1243 és 1252 között jöhetett a világra –, halála körülményeiről többet tudunk. A Margit-szigeten gyilkolták meg 1272 novemberében. A gyilkosságra az akkori hatalmi viszonyok adnak magyarázatot. I. Béla halálával fia, V. István lett az egész ország királya, aki korábban apja mellett ifjú királyként az

ország keleti felét irányította, és teljesen más politikát folytatott, mint apja. Az ellentét belháborúhoz vezetett, ami az ország urainak két táborra szakadásával járt. IV. Béla híveit lánya, Anna hercegnő (Béla macsói herceg anyja) fogta össze. Az V. István elleni vesztes hadak vezetője Béla herceg volt. A belharcokból győztesen kikerülő V. István megkegyelmezett minden ellene fordult rokonának. V. István korai halála után kiskorú fiai helyett felesége, Erzsébet irányította az országot. A húszas éveiben járó Béla herceget sok főúr alkalmasabb királynak tartotta V. István özvegyénél és kiskorú gyermekeinél. II. Ottokár cseh király és számos főúr, köztük Németújvári Henrik is harcba szállt a trónért, utóbbi 1272 novemberében szóváltást provokált Béla herceggel a Margit-szigeten. Az árulással megvádolt herceget több társával együtt kíméletlenül lemészárolták. Az elhunyt herceget a Margit-szigeti kolostor területén temették el. Ahogy megannyi főúrral megesett, róla is elfeledkezett a közemlékezet.